

№ 32 (2022) С. 168–173

National Academy of Fine Arts and Architecture Collection of Scholarly Works «Ukrainian Academy of Art»

ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 7(438):7(477)

ORCID ID: 0000-0002-6278-0132

DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2022-32-23>

Руслана Шеретюк

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
Рівненського державного гуманітарного університету
sheretyuk.r@gmail.com

«З ПОТРЕБИ СЕРЦЯ»: ТВОРЧІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ МИТЦІВ НА ПІДТРИМКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено збір, систематизацію, аналіз творів польських митців на підтримку України, а також мистецтвознавче осмислення їхнього доробку в контексті сучасного мистецтва спротиву. Методологія дослідження спирається на візуальний аналіз робіт, аналітичний та мистецтвознавчий методи дослідження, а також системний підхід. Наукова новизна полягає у тому, що дослідження є першою у вітчизняному мистецтвознавстві спробою аналітичного узагальнення творчих набутків представників польського сектора креативних індустрій на підтримку України. Підсумовано, що назагал їхні твори, створені «з потреби серця» і є виявом солідарності з Україною, характеризуються високим рівнем емпатії і кордоцентризму. Водночас вони — культурно-мистецькі маніфестації міжнародного протистояння російській агресії, візуальні і звукові наративи сучасного мистецтва спротиву.

Ключові слова: російсько-українська війна, культурно-мистецький фронт, мистецтво спротиву, плакат, ікона, музика.

«FROM THE NEED OF THE HEART»: WORKS OF POLISH ARTISTS IN SUPPORT OF UKRAINE

Ruslana Sheretiuk

Abstract. The article collects the systematizes and analyzes of the works of Polish artists in support of Ukraine, and also an artistic interpretation of their works in the context of modern art of resistance. Methodology of research is based on visual analysis of works, analytical and art history methods of research, as well as a systematic approach. The scientific novelty is that, the research is the first attempt of analytical generalization of creative achievements in domestic art history, representatives of the Polish sector of creative industries in support of Ukraine. Since the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war, the activity of Polish artists turned into an effective cultural and artistic front in support of Ukraine. In particular, their numerous “combat squad” became the representatives of graphic design - poster artists, illustrators, designers. Their compositions are characterized by the psychological depth of the disclosure the leading thought — the support of Ukraine, the unbreakable unity with it in the fight against rashism. It found out, that the innovative idea of the Polish artist Hubert Kampa with regard to the using of wooden boards from ammunition boxes as material basis for works of sacred art, full of deep symbolism, at the same time, it actualizes in a rather creative way in European society the problem of the war in Ukraine. It is determined that powerful Polish artists’ support of Ukraine in its struggle against the Russian aggressor represents their musical creativity. Vocal and instrumental compositions are the clear cultural signals of unity with the Ukrainian people, in their difficult time of trial. It is concluded, that in general their works, that created “from the need of the heart” are a manifestation of solidarity with Ukraine, are characterized by a high degree of empathy and cordocentrism. Simultaneously, they are cultural and artistic manifestations of international opposition to Russian aggression, visual and sound narratives of modern art of resistance.

Key words: Russian-Ukrainian war, cultural and artistic front, the art of resistance, poster, icon, music.

Постановка проблеми. Із початку повномасштабного російського вторгнення Україна стала фокусною темою на багатьох світових майданчиках, зокрема й мистецьких. Міжнародний сектор креативних індустрій активно долучився до безстрокової акції спротиву російсько-українській війні через різноманітні культурно-мистецькі практики. Чисельність її учасників, а також перманентна актуалізація ними війни в Україні є яскравим свідченням новітнього етапу розвитку мистецтва спротиву. Зокрема, польський культурно-мистецький фронт, що з лютого 2022 р. розгорнув свою бурхливу діяльність, став яскравим прикладом міжнародного світоглядного опору російській агресії, своєрідним способом протистояння їй.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній вітчизняній історіографії питання аналітичного осмислення творчого доробку польських митців на підтримку України не стали предметом комплексної наукової студії. Важливий фактологічний матеріал, що уможливорює його здійснення, міститься у публікаціях Войцеха Делікти, Марії Касій, Юлії Лавриш, Мацея Райфура та інших. Отже, з огляду на відсутність у вітчизняній гуманітаристичній спеціального дослідження, присвяченого творчості польських митців на підтримку України, вважаємо за необхідне більш докладне опрацювання окресленої теми.

Мета статті полягає у зборі, систематизації, аналізі творів польських митців на підтримку України, а також мистецтвознавчому осмисленні їхнього доробку в контексті сучасного мистецтва спротиву.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 р. Російська Федерація здійснила відкритий військовий напад на Україну. Так розпочався новий масштабний етап російсько-української війни, що триває з 2014 р. Немає жодного сумніву, що народ України перемає у цій війні й відбудує міста та країну. Однією із засад цієї переконаності є ефективна військова та гуманітарна підтримка світової спільноти, яку Україна вповні відчуває з перших днів війни. 31 травня 2022 р. журнал *Forbes* опублікував статтю «Рейтинг друзів України. 20 країн, які найбільше допомогли Україні після російського вторгнення». З неї випливає, що багато країн суттєво допомагають Україні протистояти російській агресії. Експерти, взявши до уваги низку критеріїв, а саме голосування на Генеральній Асамблеї ООН за виведення російських військ з території України, санкції проти Росії та закриття повітряного

простору, визнання геноциду Росії/СРСР в Україні, видворення російських дипломатів, внесення Росії до списку ворожих країн, участь у конференції на підтримку України на базі Рамштайн, обсяг військової допомоги, а також інтенсивність візитів до України офіційних осіб упродовж 24 лютого – 30 травня 2022 р., почесне перше місце в цьому рейтингу належить Республіці Польщі [5]. Водночас не можна обійти увагою й того факту, що саме Польща надала і продовжує надавати Україні безпрецедентну гуманітарну допомогу. Так, згідно з даними ООН, станом на 25 жовтня 2022 р. кількість українських біженців, зареєстрованих для тимчасового захисту в Європі, становила 4 426 075 осіб, із них найбільше, а саме 1 469 003, перебуває у Польщі [6].

Важливу роль у надзвичайно потужній підтримці України відіграє також сфера культури та мистецтва Польщі. Так, одними з перших засвідчили свою солідарність з Україною польські графіки-плакатисти. Уже 2–3 квітня 2022 р. у рамках проведення *TRL Wiosna* у Варшаві пройшла благодійна виставка *Plakaty Wsparcia* («Плакати Підтримки»), де були репрезентовані, зокрема, й графічні твори польських авторів. Практично у кожному з них містився візуальний коментар російської військової агресії в Україні. Саме тому, за словами організаторів цієї виставки Айки Мрочковської, Анни Прушинської і Павла Стремського, вони стали «міжнародним символом виразу спротиву війні і підтримки народу України» [9]. Показовим у цьому контексті став плакат Павла Шлотава *Support Ukraine* («Підтримка України»), де зображено дві стилізовані людські постаті із заплаканими обличчями, котрі стискають одна одну в обіймах; одна з них «зафарбована» у синій колір, інша – у жовтий. У цьому плакаті автор, використовуючи мінімум художніх прийомів, зумів психологічно глибоко розкрити тему широкосердності підтримки, єдності і спільних зусиль у боротьбі проти ворога. Водночас об'єктом мистецьких інтерпретацій польських дизайнерів – учасників виставки *Plakaty Wsparcia* став Президент України Володимир Зеленський [9].

Окрім благодійних виставок, із початком російсько-української війни 2022 р. польськими художниками започатковано низку інших мистецьких ініціатив на підтримку України. До них, зокрема, відноситься діяльність мистецької платформи *Grafik Emergency* (*Pogotowie Graficzne*) (заснована ще 2016 р.), мета якої полягає у зборі та архівуванні пла-

катів, що їх створених польськими графіками, ілюстраторами та дизайнерами. Твори, що зберігаються в базі, можна копіювати, поширювати, використовувати будь-кому на власний розсуд для реалізації завдань політичної, соціальної, мистецької чи іншої роботи. Нині, виступаючи проти зазіхань російського загарбника в Україні, Grafik Emergency активно акумулює творчий доробок польських плакатистів на підтримку України. Яскравим прикладом у цьому контексті є кордоцентричний плакат польської художниці Ганни Кмець під назвою LOVE («ЛЮБОВ»). У ньому авторка зобразила стилізовану постать жінки, «одягну» в синьо-жовті кольори, фігура якої разом із витягнутими вгору руками відтворює форму серця. З огляду на універсальність цього зображення, низка благодійних організацій та фандрейзингових (зі збору коштів) проєктів нині використовує його як свій логотип. За словами мисткині, її це «...дуже тішить. Це засвідчує, що це не просто звичайна картина, а реальна форма підтримки» [2].

Улітку 2022 р. плеяда польських художників і графічних дизайнерів представила громадськості низку нових творчих напрацювань, ідейним стрижнем яких є підтримка України у війні з російським агресором. Так, Анджей Понговський створив серію з 10 графічних творів під назвою Panna Wolna. Використані у них зображальні засоби мають високий рівень естетизму: ледь прописаний профільний портрет жінки, голова якої оздоблена квітами, а волосся — прикрасою у вигляді голуба миру. Олександра Моровяк «з потреби серця» створила символічний колаж, а саме квітучий килим на синьо-жовтому тлі. Якщо відштовхуватися від того, що цвітіння — це узагальнений символ буянства життя, його руху, розвитку, прогресу, то саме ідею процвітання і поступу України авторка втілила у своїй роботі. Художниця з Кракова Агата Денбіцька торкнулася теми українських біженців. Її плакат — це синьо-жовтий стяг України, на верхньому полотнищі якого зображений голуб миру, а нижній уміщує напис польською *Czy gołębek pokoju musi być gatunkiem migrującym?* Для цього твору характерні композиційна виразність, візуальна спрощеність і лаконізм художньої мови [10].

Якуб Собчак у постері Pokuj z wysokości («Мир з висот») також зображає голуба миру, проте надає його образів іншої інтерпретації. У цьому плакаті на синьому тлі розміщено стилізований жовтий тризуб у вигляді голуба,

що тримає у дзьобі символ миру — оливкову гілку. Автор відповідними художніми засобами постулює ідею миролюбності України, її добросусідства. Водночас голуб миру є центральним персонажем плакату Мартини Вуйцік-Смерської *Ciemność, mrok, strach — solidarność z Ukrainą* («Темрява, морок, страх — солідарність з Україною»). У цьому графічному творі птах є символом надії та віри в майбутнє [8].

Завершуючи огляд діяльності сучасних польських графіків на підтримку України, не можемо обійти увагою питання колористики їхніх праць. У своїх проукраїнських роботах вони, зазвичай, використовують сині і жовті кольори. Це лише підкреслює виразність їхніх авторських ідей: висловлення солідарності, єдності, братерства, підтримки, допомоги Україні, а також визнання її незалежності, повага до її цілісності та державного суверенітету.

У царині польського сакрального живопису особливу увагу в контексті підтримки його представниками України привертає творчість іконописця Хуберта Кампи з Вроцлава. Він — президент фундації In Blessed Art, член організації Eleos — Ukraine, «корінний поляк, котрий душею з українцями» [4]. В Україні митець працює волонтером з 2014 р., що пов'язане з його участю в Міжнародному іконографічному пленері «Милосердя Боже в іконі», який проходив на той час у Києві. Мета цього артзаходу була комплексною: вона полягала не лише в написанні ікон, а й їх презентації широкому загалу в Україні та за її межами, а також подальшій передачі в госпіталі, лікарні, медичні центри, зокрема ті, де проходили лікування та реабілітацію учасники АТО. Так розпочалася його робота з написання ікон для українських військових як своєрідна форма подяки за їхні терпіння і страждання у війні [4].

Із початком широкомасштабної російської військової агресії в Україні Хуберт Кампа ще більш активно долучається до справи допомоги українським захисникам. Він уже тричі побував в Україні на лінії фронту, аби передати необхідні речі воїнам ЗСУ. Під час цих поїздок і зустрічей з українськими військовими митець намагається підтримати їхній дух і позитивне налаштування, подарувати їм багато емоцій і радості. А ще він створює ікони на дерев'яних дошках з ящиків для боеприпасів, які йому передають українські військові з ТрО. Тож дерево, у якому нещодавно зберігалися патрони, тепер служить матеріальною основою для творів сакрального мистецтва. На думку художника, це має глибоке

символічне значення, що пояснюється кардинальною трансформацією його призначення, а саме — зі зберігання зброї до творення іконописного образу. Водночас використання дерев'яних дошок з ящиків для зброї для написання ікон автор інтерпретує як потужний сучасний символ — символ Дерева Життя з райського саду Едем, а також символ хреста, на якому був розп'ятий Ісус [11].

Сучасна музична царина Польщі також має вагомий творчий здобуток, що відображають солідарність польських митців з Україною у складні для неї періоди історії. Так, ще в березні 2014 р. на підтримку подій Революції Гідності в Україні польським гуртом Taraka була записана пісня *Podaj rękę Ukrainie* («Подай руку Україні»). Пристрасна і динамічна, невдовзі вона стала широко популярною в Україні. Актуальність цієї музичної композиції лише посилюється після 24 лютого 2022 р., про що свідчить її нова інтерпретація у виконанні ансамблю *Ateneum* («Атенеум») театру імені Стефана Ярача у Варшаві за участі спеціальних гостей та студентів Театральної академії Олександра Зельверовича та Музичного університету імені Фредерика Шопена у Варшаві, а також Варшавської кіношколи [7].

Нинішню солідарність з Україною у її боротьбі з російським загарбником висловлено польськими артистами у низці різнопланових музичних творів. Так, навесні 2022 р. помітного резонансу набула музична композиція *Putin* польського репера *Cypisa*: у доволі короткий термін цей трек на YouTube-каналі виконавця переглянуло близько 12 млн користувачів. У цій пісні співак засудив російське вторгнення в Україну, провину за яке поклав на Володимира Путіна.

«Разом переможемо страх, хто б не був ворог наш» — лейтмотив відомої польської пісні *Mamy siebie* («Маємо один одного»), що стала одним із символів підтримки польськими митцями українського народу в 2022 р. У її записі взяли участь популярні польські виконавці і хор TGD та Польського радіо у Варшаві, а також оркестр Польського радіо та ритм-секція оркестру відомого польського композитора, музичного продюсера і диригента Адама Штаби [1].

У листопаді 2022 р. переможець «Євробачення — 2022» український гурт *Kalusz Orchestra* разом із відомим польським репером *Szpak* презентували спільний трек *Nasze Domy* («Наші будинки»). Музиканти записали потужну антивоєнну пісню, сповнену болю та драматизму боротьби за рідну землю. Зі слів

артистів, музичну композицію вони «написали з нуля і дуже швидко», оскільки «були на одній хвилі й мали бажання творити» [3]. Як зізнавався згодом репер *Szpak*, спочатку він думав, що буде важко через мовний бар'єр, «але ми всі відчули неймовірну атмосферу й одразу порозумілися». За словами українського виконавця Олега Псюка, вдала спільна робота артистів над цим музичним проєктом пояснюється тим, що «...ця енергетика, яку ми відчули, і та пісня, яка виникла з нашої співпраці, — це те, що зображає почуття українців та поляків зараз». Репер *Szpak* відзначив, що його музичний трек з українським гуртом *Kalusz Orchestra* — це ще один міст між двома дружніми країнами — Польщею та Україною [3]. Загалом польське вокальне та інструментальне виконавство на підтримку України має високий художній рівень, йому притаманні філософська глибина тексту та підкреслена емоційність мелодії.

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. Від початку повномасштабної російсько-української війни діяльність польських митців перетворилася на дієвий культурно-мистецький фронт на підтримку України. Зокрема, його численним «бойовим загоном» стали представники графічного дизайну — плакатисти, ілюстратори, дизайнери, зокрема, Агата Денбіцька, Ганна Кмець, Анджей Понговський, Павло Шлотава та інші. Їхні твори відзначаються психологічною глибиною розкриття провідної думки — підтримки України, нерозривної єдності з нею у боротьбі проти рашизму. У сучасних реаліях польський іконопис наповнюється новим смисловим контентом, яскравим прикладом чого є творчість Хуберта Кампи. Використання митцем дерев'яних дошок з ящиків для боєприпасів під матеріальну основу для творів сакрального мистецтва сповнена глибокого символізму; водночас вона в доволі креативний спосіб актуалізує в європейському суспільстві проблему війни в Україні. Потужну підтримку польських митців України в її боротьбі проти російського агресора репрезентує їхня музична творчість. Сучасні вокально-інструментальні композиції (*Podaj rękę Ukrainie*, *Mamy siebie*), а також твори попмузики (*Putin*, *Nasze Domy*) виступають чіткими культурно-мистецькими сигналами єдності поляків з українським народом у його важкі часи випробувань.

Загалом твори польських художників, графіків, дизайнерів, плакатистів, іконописців і

музикантів, що створені «з потреби серця» і є виявом їхньої солідарності з Україною, характеризуються високим рівнем емпатії і кордоцентризму. Водночас вони — культурно-мистецькі маніфестації протистояння російській агресії, візуальні і звукові наративи сучасного мистецтва спротиву.

Фактологічні дані та аналітичні узагальнення даного дослідження можуть бути корисні для фахівців різних галузей гуманітарного знання, котрі студіюють питання духовно-культурної єдності та художньо-мистецького досвіду України, Європи і світу в умовах російсько-української війни.

Список використаної літератури

1. Варто послухати: 5 польських пісень про Україну. URL: <https://tsn.ua/lady/news/show-biznes/5-polskih-pisen-pro-ukrayinu-2052862.html> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Делікта В. «Ми з вами»: як польські художники підтримують Україну. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/mi-z-vami-yak-polski-hudozhniki-pidtrimuyut-ukrajinu.html> (дата звернення: 11.11.2022).
3. Касій М. Kalush Orchestra підкорили пісню з польським репером про боротьбу за наш дім: відео до мурах. URL: https://showbiz.24tv.ua/kalush-orchestra-zapisali-pisnyu-polskim-reperom-sluhayte-onlayn_n2191774 (дата звернення: 15.11.2022).
4. Лавриш Ю. Хуберт Кампа: «Українські військові — люди з гарячими серцями». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/hubert-kampa-ukrayinski-viyskovi-lyudy-z-garyachymy-sercyamy> (дата звернення: 10.06.2022).
5. Ланда В., Гненний К. Рейтинг друзей Украины. 20 стран, которые больше всего помогли Украине с момента российского вторжения. URL: <https://forbes.ua/ru/inside/rejting-druziv-ukraini-20-krain-yaki-naybilshe-dopomogli-ukraini-z-momentu-rosiyskogo-vtorgnennya-rejting-forbes-31052022-6292> (дата звернення: 12.06.2022).
6. ООН назвала цифру біженців з України, які осіли в Європі. URL: <http://broadcast.net.ua/ru/news-broadcast/7715-oon-nazvala-tsyfru-bizhentsiv-z-ukrainy-iaki-osily-v-yevropi> (дата звернення: 18.11.2022).
7. «Пісні війни»: польський ансамбль «Атенеум» «Поддай руку Україні»: відео. *You Tube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ybj6eVfUed8> (дата звернення: 15.11.2022).
8. J.S. Pomoc dla Ukrainy: Siła plakatu. URL: <https://label-magazine.com/sztuka/artykuly/pomoc-dla-ukrainy-sila-plakatu> (дата звернення: 10.11.2022).
9. Plakaty Wsparcia — Charytatywna Wystawa TRL dla Ukrainy. URL: <https://plndesign.pl/plakaty-wsparcia-charytatywna-wystawa-trl-dla-ukrainy/> (дата звернення: 10.11.2022).
10. Polscy projektanci wspierają Ukrainę. Z potrzeby serca stworzyli plakaty. URL: <https://www.propertydesign.pl/design/185/polscy-projektanci-wspieraja-ukraine-z-potrzeby-serca-stworzyli-plakaty,38135.html> (дата звернення: 15.11.2022).
11. Rajfur M. Hubert pisze ikony na skrzyniach od amunicji z Mariupola. Potem licytuje i pieniądze przekazuje Ukrainie. Teraz apeluje do artystów. URL: <https://gazetawroclawska.pl/hubert-pisze-ikony-na-skrzyniach-od-amunicji-z-mariupola-potem-licytuje-i-pieniadze-przekazuje-ukrainie-teraz-apeluje-do/ar/c1-16303071> (дата звернення: 11.11.2022).

References

1. Varto posluskhaty: 5 polskykh pisen pro Ukrainu [Worth listening: 5 Polish songs about Ukraine]. Retrieved from: <https://tsn.ua/lady/news/show-biznes/5-polskih-pisen-pro-ukrayinu-2052862.html> [in Ukrainian].
2. Delikta, V. (2022). «*My z vamy*»: yak polski khudozhnyky pidtrymuiut Ukrainu [«We are with you»: how Polish artists support Ukraine]. <https://vogue.ua/article/culture/art/mi-z-vami-yak-polski-hudozhniki-pidtrimuyut-ukrajinu-48091.html> [in Ukrainian].
3. Kasii, M. (2022). *Kalush Orchestra pidkoryly pisnei z polskym reperom pro borotbu za nash dim: video do murakh* [Kalush Orchestra was conquered by a song with a Polish rapper about the fight for our home: video for ants]. https://showbiz.24tv.ua/kalush-orchestra-zapisali-pisnyu-polskim-reperom-sluhayte-onlayn_n2191774 [in Ukrainian].
4. Lavrysh, Yu. (2016). *Khubert Kampa: «Ukrainski viyskovi — liudy z hariachymy sertsiamy»* [Hubert Kampa: Ukrainian soldiers are people with warm hearts]. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/hubert-kampa-ukrayinski-viyskovi-lyudy-z-garyachymy-sercyamy> [in Ukrainian].
5. Landa, V., Hnennyi, K. (2022). *Reitynh друзів України. 20 krain, yaki bilshe vsoho dopomohly Ukraini z momentu rosiiskoho vtorhnennia* [Rating of friends of Ukraine. 20 countries that have helped Ukraine the most since the Russian invasion]. <https://forbes.ua/ru/inside/rejting-druziv-ukraini-20-krain-yaki-naybilshe-dopomogli-ukraini-z-momentu-rosiyskogo-vtorgnennya-rejting-forbes-31052022-6292> [in Russian].

6. OON nazvala tsyfru bizhentsiv z Ukrainy, yaki osily v Yevropi [The UN has named the number of refugees from Ukraine who have settled in Europe]. Retrieved from: <http://broadcast.net.ua/ru/news-broadcast/7715-oon-nazvala-tsyfru-bizhentsiv-z-ukrainy-iaki-osily-v-yevropi> [in Ukrainian].
7. «Pisni viiny»: polskyi ansambl «Ateneum» «Podai ruku Ukraini» [«Songs of war»: Polish ensemble «Atheneum» «Give Ukraine a hand»]. [Video]. You Tube. <https://www.youtube.com/watch?v=ybj6eVfUed8>
8. J., S. (2022). *Dopomoha dlia Ukrainy: Sylak plakat* [Help for Ukraine: The power of the poster]. <https://label-magazine.com/sztuka/artykuly/pomoc-dla-ukrainy-sila-plakatu> [in Polish].
9. Plakaty Pidtrymky – Blahodiina Vystavka TRL dlia Ukrainy [Support Posters – TRL Charity Exhibition for Ukraine]. Retrieved from: <https://plndesign.pl/plakaty-wsparcia-charytatywna-wystawa-trl-dla-ukrainy/> [in Polish].
10. Polski dyzainery pidtrymuiut Ukrainu. Z potreby sertsia stvoryly plakaty [Polish designers support Ukraine. Posters were created out of the need of the heart]. Retrieved from: https://www.propertydesign.pl/design/185/polscy_projektanci_wspieraja_ukraine_z_potrzeby_serca_stworzyli_plakaty,38135.html [in Polish].
11. Rajfur, M. (2022). *Khubert pyshe ikony na doshkakh vid boieprypasiv z mariupolia. Potim prodaie z auktsionu i hroshi perekazuie Ukraini. Zaraz zvertaietsia do myttsiv* [Hubert writes icons on boards from ammunition from Mariupol. Then he sells at auction and transfers the money to Ukraine. Now turns to artists]. <https://gazetawroclawska.pl/hubert-pisze-ikony-na-skrzyniach-od-amunicji-z-mariupola-potem-licytuje-i-pieniadze-przekazuje-ukrainie-teraz-apeluje-do-ar/c1-16303071> [in Polish].

Подано до редакції 04.12.22